

Cezayir'in İşgali Öncesinde Fransa'nın Mehmet Ali Paşa'yı Kullanma Planı

France's Plan of Using Mehmet Ali Pasha Before the Occupation of Algeria

Selda KAYAPINAR

Özet

Makalede Cezayir'in işgali öncesinde Fransa'nın Mehmet Ali Paşa'yı kullanma planına yönelik diplomatik girişimler ve gerçekleşen olaylar incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Cezayir Meselesi'nde kullanılmasında planı ortaya konmuş, ardından Mehmet Ali Paşa Planından hangi nedenlerle vazgeçildiği konusu ele alınmıştır. Araştırmada özellikle, belli bir coğrafya üzerinde etkili olmak isteyen sömürgeci devletlerin, bu coğrafyayı işgal etmek yerine, öncelikle bölgede nüfuzu olan şahsiyetleri kendi çıkarları doğrultusunda nasıl kullanmayı planladıkları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Mehmet Ali Paşa, Kuzey Afrika, Mısır Valisi, Garp Ocakları, Fransız-Osmanlı İlişkileri

Abstract

In this paper, diplomatic initiatives and the events which are related to the plans of using Mehmet Ali Pasha by France before the occupation of Algeria are evaluated. In the study, at first, the plan of using the Egyptian Governor Mehmet Ali Pasha in the Algerian issue is introduced and then the reasons to quit this plan are addressed. In particular, study was focused on how the colonial states, who wanted to be influential on a certain geographical area, planned to use the figures who had influence in the region for their own interests, instead of occupying this geographical area.

Keywords: Mehmet Ali Pasha, North Africa, Governor of Egypt, Garp Ocakları, French-Ottoman Relations

ORCID:

S.K.:0000-0002-1804-3610

Corresponding Author:

Selda KAYAPINAR

Email:

seldauraldi@yahoo.com

Citation: Kayapınar, S. (2022).

Cezayir'in işgali öncesinde Fransa'nın Mehmet Ali Paşa'yı kullanma planı. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (1): 68-77.

Submitted: 09.11.2021

Accepted: 17.11.2021

1. GİRİŞ

Belli bir coğrafya üzerinde etkili olmak isteyen sömürgeci devletler, bu coğrafyayı işgal etmek yerine, öncelikle bölgede nüfuzu olan şahsiyetleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı tercih etmişlerdir.

Fransa Kralı X. Charles da benzer biçimde Cezayir'i 1830 yılında işgal etmeden önce, buradaki çıkarlarına ulaşmanın başka yollarını aramıştır. İşgalin çeyrek yüzyıl öncesinde, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa¹ kendi sınırlarından taşarak, Arabistan'ı ve Sudan'ı almış ve bu eyaletleri de hâkimiyet alanına katmıştır. Askerlik, bayındırlık, tarım ve ticaret alanlarında yaptığı yeniliklerle büyük bir güç kazanan Mehmet Ali Paşa, elde ettiği gelirlerle ve Fransızların yardımıyla ordu ve donanmasını modernleştirmiş, Avrupa'ya, özellikle de Fransa'ya öğrenciler göndermiştir. Mehmet Ali Paşa'nın çalışmaları, Mısır'ı Doğu Akdeniz'de önemli bir yere getirmiştir (Douin, 1930: VII; Sertoğlu, 2011: 2928).

18. yy. sonlarında gerçekleşen Fransız İhtilali'nin ardından, Avrupa devletlerinin Fransa'ya karşı savaşa girmeleri üzerine, bu devletin güney eyaletlerinin buğday ihtiyacı Cezayir'den temin edilebilmekteydi. Fransa hükümeti bir süre sonra, istedikleri fiyat kabul edildiği takdirde uzun vadeli ödemeye razı olan Joseph Bacri ve Nephtali Busnach adlı iki Yahudi tüccar aracılığıyla Cezayir'den buğday satın almak zorunda kaldı. İşte bu buğday satışı nedeniyle ortaya çıkan alacak meselesinde Fransa, iki Yahudi aracılığıyla Cezayir'den aldığı borcu, çeşitli gerekçeler öne sürerek veya oyalayarak bir türlü ödemedi. Cezayir eyaleti ile Fransa ilişkilerinin kesin bir şekilde bozulmasına neden olan olay nihayet 29 Nisan 1827 tarihinde gerçekleşti. Fransa konsolosu Deval, Ramazan Bayramı'nı tebrik etmek için, arife günü Cezayir Dayısı'nın konağına geldi. Dayı, alacak meselesi ile ilgili olarak Fransa hükümetine yazdığı mektuba, Dışişleri Bakanının niçin yanıt vermediğini sordu. Deval ona cevaben Fransa Kralının bir Cezayir Dayısına mektup yazacak kadar alçalamayacağı anlamına gelen bir cümle sarf etti (Pellissier, Cilt 1, 1836: 19). Bayramlaşma nedeniyle orada bulunan bütün meclis üyelerinin önünde sarf edilmiş bu sözler Dayının gururunu çok incitti (Hamdan, 1833: 168). Hüseyin Paşa yerinden kalkarak konsolosa iki üç kez yelpaze ile vurdu ve çekilip gitmesini söyledi (Kuran, 1951-1952: 53-60). Cezayir Dayısı Hüseyin tarafından Fransa konsolosu Deval'e karşı 1827 yılında yapılan hareket, Kral X. Charles hükümetini Cezayir ile ilişkileri kesme ve itibarını geri kazanmak için kuvvet kullanma yoluna gitme mecburiyeti ile karşı karşıya bıraktı. Cezayir limanlarının abluka altına alınması kararlaştırıldı. Bazı bakanlar, Chabrol, Clermont-Tonnerre, işi daha da ileriye götürmek istiyorlar ve bir sefer düzenlenmesini öneriyorlardı. Ancak Temmuz 1827'den beri Londra Antlaşması ile Yunan-Türk anlaşmazlığının çözümüne angaje olmuş olan Fransa'nın dikkatini artık Doğu'ya çevirmesi ve donanmasını, Navarin savaşından kısa bir süre sonra, sonuç alacağı bir girişimin içine sokması gerekiyordu. Bu sırada, Cezayir Dayısı ile biraz âni bir şekilde ortaya çıkan açık çatışma, bir çözüm bekliyordu (Douin, 1930: VIII).

1829'da, Cezayir abluhasını takviye amaçlı ek krediler konusunun ele alındığı Meclis tartışması sırasında, Bakan Martignac, bu abluhanın gereksizliğini vurgulayan ve düşmanlıklara son verilmesini talep eden milletvekillerinin yakınmalarına hedef oldu (Douin, 1830: II).

2. MISIR VALİSİ MEHMET ALİ PAŞA'NIN CEZAYİR MESELESİNDE KULLANILMASI PLANI

Fransa'da Kral ve hükümetin aleyhinde bulunanlar ve siyaset tarzını beğenmeyenler giderek çoğalmaktaydı. Dışişleri Bakanı Polignac, Cezayir meselesinin bu durumu körüklemesinden çekindiğinden meseleyi çözmek amacıyla Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'yı kullanmak istedi. 1829 yılının Eylül ayı sonunda, Kralın konseyine sunmak üzere, bu planın yararlarından söz ettiği notlar hazırladı. Bu

¹ Mehmet Ali Paşa, 1769 yılında Kavala'da doğmuştur. Kavala'da ilk olarak postacılık, sonra da simsarlık yapmıştır. On sekiz yaşında askerlik hizmetine geçmiştir. Mısır'ı Napolyon'un kuvvetlerinden kurtarmak için Kavala'dan gönderilen seçme erlerin başında Kahire'ye gelmiştir. Okur yazar olmamakla beraber, çalışkan, cesur ve becerikli olduğu için kısa sürede kendini göstermeyi başarmıştır (Karal, 1994: 125).

notlarda Bakan'a göre; Cezayir'e karşı düzenlenecek bir sefer beraberinde büyük tehlikeler ve harcamalar gerektirecekti. Aynı sonucu, Fransız ordusunu, pek çok tehlike arz eden bölgelerde kalkışılacak bir girişimle, tehlikeye atmaksızın elde etmek, en iyi politika olacaktı. Kral, Fransa ve Osmanlı Devleti arasındaki eski dostluğa dayanarak, Cezayir dayısı Hüseyin'in bizzat Sultan tarafından cezalandırıldığını görmeyi tercih edecektir. Bu Sultan (II. Mahmut), askeri olanakları, Mısır Paşasının elindeki hazır güçlerden sağlayacaktır; atıl bırakılan bu güçler, Mehmet Ali'nin, hep hâkimiyet kurmak istediği Suriye'yi kaygılandırmaktadır. Mehmet'in dikkatini bu tarafa çekmesi; ona bir ferman çıkararak üç eyaleti (Cezayir, Tunus, Trablusgarp) fethettirmesi ve burada varlığı Akdeniz'in huzuruyla bağdaşmaz görünen yönetimlerin yerini alması, dostlarından yana, düşmanlarına karşı ise caydırıcı olan bir egemenlik kurdurması Sultan için de iyi olacaktır. Elinde padişah fermanı olan Mehmet Ali Paşa, üç eyalete kolayca boyun eğdirmeyi başaracak, buraya garnizonlar ve valiler yerleştirecektir. Avrupa, Afrika kıyısındaki korsan yatağının yerini üretken ve ticaret yapan bir ülkenin almasını sevinçle karşılayacak ve bugün bu üç eyaletten hiçbir şey almayan Bâb-ı Âli, Mehmet'ten, Mısır için ödediği vergiyle orantılı bir vergi alacaktır. Böylelikle tam bir itaatsizlik içindeki bu bölgelere doğrudan otoritesini sağlamış olacaktır. Onun için bu, Rusya ile antlaşmasında yaptığı fedakârlıkları tazmin edebileceği gerçek bir fetih olacaktır. Fransa açısından ise Mısır askerlerinin bu eyaletlere girdiği andan itibaren, bunalan Cezayir dayısı, Fransa'nın ondan isteyebileceği her şeyi kendisine sunacaktır. 15 Eylül 1829'da Bâb-ı Âli ve Rusya arasında Edirne barış anlaşmasının sağlandığı haberi geldiğinde, bu rapor neredeyse tamamlanmıştır. Bu barış Osmanlı Devleti'ne, güçleri üzerinde yeniden özgürlük sağlamıştır. Mehmet Ali ise Eyaletlere karşı harekete geçme arzusunu sürdürmektedir. Paşanın bu olumlu yaklaşımları, Doğu'da imzalanan barış haberiyle birleşince, Polignac harekete geçmeye karar verdi. Cezayir meselesini bakanlar kuruluna getirdi ve Cezayir dayısını Kral'ın kendisinden talep etmeye hakkı olduğu tazminatı ödemeye zorlamasını sağlamak amacıyla Bâb-ı Âli ile görüşmelere başlama planını Krala onaylattı. Ardından, meslektaşlarına, Mısır işbirliği konusunda daha fazla açıklama yapmaksızın, 10 Ekim'de, Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi Kont Guilleminot'ya bir mektup yazarak, kendisine, Kralın hükümetinin, Mehmet Ali tarafından birçok kez yinelenen Fransa'nın himayesi altında üç Eyaleti fethetme girişimi "teklif"ini kabul ettiğini bildirdi. Bakan, mektupta bu operasyonun Mehmet Ali tarafından başarıyla yerine getirilebileceğini belirttiikten sonra, operasyonun Osmanlı Sarayı ile bir ön anlaşmaya dayalı olduğunu görme arzusunu da dile getirdi. Osmanlı'nın bu bağdaşmadan elde edeceği avantajları sıraladı; görünüşe göre bu avantajlar, Osmanlı hükümetinin istenen fermanı çıkarması için yeterli olacaktır. Bununla birlikte Polignac, bir ret ihtimalini de öngörerek, ağır bir uyarıda bulundu: "Eğer, der, Majesteleri, kendisine borçlu olunan tazminatı almak için Afrika kıyılarına bir ordu göndermeye mecbur bırakılacak olursa, bunun sonuçlarından mesul olmayacaktır; yükün ağırlaşması daha parlak sonuçlar elde etmeyi gerektirecektir; Cezayir yerle bir edilecek, ya da Kral, bu savaşın halkında yol açacağı parasal fedakârlıkları karşılamak için, askerlerinin fethedeceği toprakları elinde tutmak zorunda kalabilecektir." Bakan, mektubunu, Guilleminot'ya Bâb-ı Âli'ye bunu kabul ettirmek için ne gerekiyorsa yapmasını ve İstanbul'daki yabancı casuslar onun bu girişimlerinden haberdar olmadan bir karar vermesini sağlamasını emrederek bitirdi. Bu gelişmenin ardından planı uygulamaya koymak konusunda ilk öneriyi de Mehmet Ali Paşa getirdi. Kendisine bir donanma ile yardımda bulunulacak olursa Garp ocaklarını kaldırıp dayıları defedeceğini söyledi. Mehmet Ali Paşa; "Bu kadar büyük bir girişimi başlatmak ve tam ve eksiksiz başarıya ulaştırabilmek amacıyla, dört milyon thalar'ye - bu parayı, Cezayir'i aldıktan dört yıl sonra ödemeyi taahhüt ediyorum - ve hibe olarak da, - satış yapılmış gibi gösterilebilir- 80 toplu dört gemiye ihtiyacım var." dedi. Bu koşulları duyunca Fransız görüşmeciler tepki gösterdiler. Ancak Mehmet Ali Paşa, sürekli olarak "Savaş gemileri edinmesinin, yalnızca Kuzey Afrikalılar üzerinde güçlü ve etkili bir sefer için değil, Bâb-ı Âli'ye ve onun kendi tarafına çekebileceği (başta İngiltere) ordulara karşı da zorunlu olduğunu" tekrarladı. Bu ona göre; "aynı zamanda hızlı ve hatta vurumsızın boyunduruk kurmanın yoludur." (Douin, 1830: IX-XVIII).

Fransız görüşmecilerden Mimaut'nun elindeki yetkiler, onun, Mehmet Ali tarafından yapılan teklifleri, Paris'e danışmadan kabul etmesine olanak tanımamaktaydı. Bunun sonucu olarak görüşmede

epeyce uzun bir kesinti oldu. Paşa, Kralın hükümetinin yanıtını Mısır'da beklemek yerine, yanıtı almak üzere bizzat kendisi Fransa'ya gitmeye karar verdi ve 25 Kasım'da Eclipse'e binerek Toulon'a yelken açtı. Sonuç olarak Polignac bu projeyi beğenmekteydi. Zaten o sırada Osmanlı Devleti de Rusya ile yaptığı savaşlarda hezimetler yaşamaktaydı. Guillemintot İstanbul'da sahneye çıktı. Bakan Polignac'ın 10 Ekim tarihli talimatları 19 Kasım günü eline ulaşmıştı, fakat hassas olan konuyu Reis Efendiye ancak 1 Aralık'ta açabilirdi. Büyükelçi, 1827 yılında, Fransa'nın Cezayir Dayısı ile ilişkilerinin kopuşunu Bâb-ı Âli'ye bildirmekle görevlendirildiğinde, Divan'da kötü karşılanmış; Divan, bu notayı kabul edemeyeceğini ona, Reis Efendinin ağzından iletmıştir. Guillemintot bu yüzden, bu yeni görüşmede mevcut planın Bâb-ı Âli açısından taşıdığı faydaları göstermeye çalıştı. Cezayir sorununu öteki Eyaletler sorununa ustalıklı bağlamayı başaran büyükelçi, her üçünün de Bâb-ı Âli'nin otoritesine karşı isyanda olduğu ve onun otoritesini korsanlık faaliyetleriyle Avrupa'nın gözünde tehlikeye attığı şeklinde gösterdi. Eyaletlerin, Osmanlı İmparatorluğunun en verimli topraklarına sahip vilayetler arasında yer almalarına; Bâb-ı Âli'ye, ürün, hazine, askeri ve denizcilik yönünden avantajlar, bitmez tükenmez kaynaklar sağlayabilecek durumda olmalarına rağmen, merkez iktidara yalnızca *gereksiz saygılar* sunmakla yetindiklerini anlattı. Buraların dayıları, neredeyse bağımsız hareket etmekteydi, Sultana sadece dini bir bağla bağlıydılar. Oysa bu üç Eyalet Osmanlı İmparatorluğunun birer parçası olmaya devam etmekteydi, yöneticilerin yıllık atamaları ve görevlendirmelerin teyidi Sultan tarafından yapılmaya devam etmekteydi. Dolayısıyla bu haydutluk karşısında kendisi için ve tüm Avrupa'ya karşı adaleti yerine getirmek ve şikâyet etmenin bıkkınlık yarattığı aşırılıkların yerine kalıcı ve etkili güvenceler sunan bir düzeni tekrar kurmak, doğrudan Bâb-ı Âli'ye düşmekteydi. Guillemintot sözlerine şöyle devam etti: "Mısır'ı, Kuzey Afrika eyaletlerinden ayıran tek şey, kolayca aşılabilir bir çölden ibaret olması. Mısırlı askerler, savaşın yorgunluklarına karşı dayanıklılar ve Kuzey Afrika'nın ikliminden etkilenmezler, çünkü onların doğdukları ülkenin iklimiyle aynı iklim söz konusu. Şevketli Padişahın bir Hatt-ı Şerif ile vereceği ferman sayesinde birkaç bin kişilik bir orduyla düzenlenecek bir sefer, teklif edilen projenin kısa sürede hayata geçirilmesini sağlayacaktır." Böylelikle bu planın uygulanması için Fransız hükümeti, Bâb-ı Âli'nin arzu edebileceği işbirliği vaadinde bulunmaktadır. Ancak, reddedilmesi halinde, Kral, bu durumda yalnızca kendi menfaatleri doğrultusunda hareket edecek ve Cezayir'e karadan ve denizden saldırmak arasında artık ayırım gözetmeyecektir. Guillemintot'nun, Reis Efendi'ye yüksek sesle telaffuz ettiği görüşler bunlardır. Reis Efendinin kişisel görüşleri mülakat sırasında olumlu gibi görüldüğü halde, üç gün sonra, tamamen değişti. Bu kişi, Fransa büyükelçisinin tercümanına, Kralın hükümetinin teklifini hayata geçirmeyi, mevcut şartlar altında düşünemeyeceğini söyledi. Çünkü ellerindeki tüm olanakları, topraklarındaki Rus işgaline ve Edirne Antlaşmasının Devlet'e dayattığı yükümlülükler tüketmiştir. Mısır Paşasının, böyle bir girişim için elinde gerekli imkânlar bulunup bulunmadığını ve buna hazır olup olmadığı da bilinmemektedir. Bu girişim, maddi olarak, Fransa'da düşünüldüğünden çok daha zordur. Bâb-ı Âli, zorlukları, Kralın hükümetinden daha iyi hesaplayabildiğini düşünmekteydi ve bu tür operasyonların, ne kadar süreceğini, aylarla değil yıllarla hesaplamak gerekmektedir. Ayrıca, İslam dini, yapılan teklifin kabul edilmesi önünde bir engeldi. Son olarak Pertev Paşa, Bâb-ı Âli'nin, Fransa'nın Cezayir eyaleti ile arasındaki anlaşmazlığa dostane bir çözüm bulacağından emin olduğu bir görevliyi, büyükelçi tarafından görevlendirilecek bir kişiyle beraber -ki bu kişi Tahir Paşa olacaktır- Cezayir'e seve seve gönderebileceğini iletirdi. Böylece Fransa tarafından Kont Guillemintot'ya emanet edilen görüşme başarısızlıkla sonuçlandı. Bâb-ı Âli, Mehmet Ali'nin hırsından kuşkulananmakta ve onun elini güçlendirmek istemediği için Fransa'nın istediği planı ve Mısır Paşasının ordusuna başvurmayı reddetmekteydi. Fransız elçiye göre; Bâb-ı Âli, bu sırada reformlara yoğunlaşmış, geleceğe dair düşüncelere odaklanmış ve kendisini, içerde gücünü yeniden toparlamasını sağlayacağını umduğu hayallere kaptırılmış bir durumdaydı. Özellikle zaman kazanmak ve harekete geçebilecek hale geleceği güne kadar bir tür statüko sağlayabilmek istemekteydi. Tahir Paşa'nın görevlendirilmesi planı da bu düşünceden kaynaklıydı. Sonuçta Guillemintot, kendince daha baştan çıkarıcı bir üçüncü yol önerir; Fransa'nın Cezayir'e kendi olanakları ile saldırmaması (Doun, 1830: XX-XXVII).

İngiltere, Polignac'ın Mehmet Ali ile görüşmelere başladığını haber alarak bu gelişmeden kaygı duydu. Akdeniz hâkimiyeti açısından Cezayir gibi önemli bir yerin Fransa'ya geçmesi düşüncesine kayıtsız kalmadı (Uçarol, 1995: 161). İngiltere'nin Dışişleri Bakanı Lord Aberdin, Fransa'dan açıklama istedi.² O esnada Polignac, Mehmet Ali ile uzlaşmayı kararlaştırmış olduğundan hem İngiltere'ye hem de diğer devletlere 1830 Ocak ayında, Cezayir'i işgal ve istila niyetinde olmadığını sadece dayıları Mehmet Ali Paşa'nın gücüyle tedip etmek ve Osmanlı Devleti'nin itaati altına aldirmek istediğini, fakat Mehmet Ali ile görüşmelerden bir sonuç çıkmazsa hiçbir devlete danışmayarak Cezayir işini dilediği tarzda halledeceğini bildirdi. Bu gelişmeler Lord Aberdin'in hoşuna gitmedi.³ Fransa büyükelçisine "Siz galiba Şark meselesini alevlendirmek istiyorsunuz. Osmanlı padişahı kendi tabii olan Mısır valisinin böyle işler hakkında Fransa ile anlaşarak kendi başına faaliyete geçmesine izin vermez. Olsa olsa Fransa, Trablusgarb ve Tunus'a ilişmemek şartıyla yalnızca Cezayirliyle aralarındaki davayı doğrudan tedip ile halledebilir." diyerek muhalefet gösterdi (Çorlu, 1936: 687,688).

Lord Aberdin'in beyanati Fransa hükümetini endişelendirdi. Polignac diğer devletleri de yanına çekerek gayretle ve dinî duyguların harekete geçirilmesiyle İngiltere'yi yalnız bırakmaya ve Cezayir seferine uygarlık ve din adına yapılan bir sefer rengi vermeye çalıştı. 4 Şubat 1830'da Hıristiyanların temsilcisi sıfatıyla Akdeniz'de korsanlığı kaldırmaya ve Hıristiyanların esarete düşmek tehlikesinden kurtulmalarını sağlamaya, seyrüseferlerin serbestliğini temin ile Hıristiyanlık ve medeniyete hizmet etmeğe iyi niyetle karar verdiğini bildirdi.⁴

Bu gelişmeyi çoğu devlet olumlu karşıladı. Çar Nikola Fransa'nın kararını alkışlayarak onayladı. Yalnız bu işin Mehmet Ali'ye bırakılmayarak, Fransa tarafından görülmesini tavsiye etti. Akdeniz'de sahilleri olan İtalya hükümetleri ve İspanya devleti de Polignac'a teşekkürler ile desteklerini sundular. Ancak Lord Aberdin, Polignac'ın beyanatının samimiyetine inanmadı. Fransa'nın o kadar büyük bir donanma hazırlamasını, sadece Cezayirliyle bir ders vermek ve Hüseyin Paşa'yı tedip ile tazminat olarak çekilmek amacıyla olmadığını delili olarak görmekteydi.⁵

1830 yılının Şubat ayı ortalarında Osmanlı Devletinde reisülküttaplığa Hamid Bey getirildi (Kuran, 1957: 20).⁶ Yeni Reisülküttap'ın İstanbul'a gelişinin ertesi günü, İngiltere elçiliği tercümanı elçisinin bir muhtırasını Bâb-ı Âli'ye getirdi. İngiltere elçisi Sir Gordon bu muhtırasında; Mısır valisi tarafından Cezayir'e asker sevki konusunda, Fransa hükümetiyle Mehmet Ali Paşa arasında bir senet imzalandığını bildirdi.⁷ Ardından Fransa'nın Mısır valisi ile böyle bir antlaşma yapmasına İngiltere'nin muhalif

²"Aberdeen Kontu'nun Paris'teki Lord Stuart de Rothesay'a Yolladığı 5 Mart 1830 ve 23 Mart 1830 Tarihli Mektup", Martens, G.F., Murhard, F. 'den naklen.

³"Lord Stuart de Rothesay'ın Aberdeen Kontu'na, Mehmet Ali Paşa'nın Olaya Dahil Edilmesine Karşı Çıktığını Bildirdiği ve Paris'ten Yolladığı 24 Nisan 1830 Tarihli Mektup", Martens, G.F., Murhard, F. 'den naklen.

⁴Şubat 1830 tarihinde Fransa Kralının başkanlık ettiği Bakanlar Kurulu saat on bir buçuktan akşam saat dörde kadar sürmüş ve burada anlaşması zor olan kıyıya en kolay şekilde çıkarma yapabilmek için Cezayir seferine Mayıs ayının sonunda çıkılması kararlaştırılmıştır. (Cezayir Seferine Ne zaman Çıkılacağı. (5 Şubat 1830; 7 Şubat 1830). *Le Journal Des Debats*, , s.1, üçüncü sütun, s.2, birinci sütun.)

⁵"Aberdeen Kontu'nun Lord Stuart de Rothesay'a Yolladığı 21 Nisan 1830 Tarihli Mektup", Martens, G.F., Murhard, F. 'den naklen.

⁶"Bay Rhind'in General Jackson'a İstanbul'dan Yolladığı 10 Mayıs 1830 Tarihli Mektup", Martens, G.F., Murhard, F. 'den naklen.

⁷Anlaşma taslağı on yedi maddedir. Bu dokümanda yer alan ifadelere göre Mısır Kral naibi, "Trablus, Tunus ve Cezayir eyaletlerine, buralardaki mevcut rejimi yıkmak ve yerine, Sultana bağımlı olacak şekilde, Mısır'daki idareye benzer rejim oluşturmak amacıyla bir sefer düzenlemeyi" ve bu vilayetler için Bâb-ı Âli'ye bir vergi ödemeyi (Madde 1) üstleniyordu. Sefer ordusu 40.000 kişilik olacak ve bu orduya İbrahim Paşa komuta edecekti (Madde 2). Sefer, Cezayir'e haddini bildirinceye kadar sürdürülecekti (Madde 3). Fransa, Kral Naibine yirmi milyon frank borç verecekti (Madde 4). (5. Madde), Mehmet Ali'ye, kendisine verilmesi reddedilen gemiler için sunulacak tazminata ilişkin, bu madde üç ayrı şekilde kaleme alındı. Üstün gelen şu metin oldu: " Fransa, Mısır donanmasının güçlendirilmesi, planlanan seferin sonuçlarını güvenceye almaya katkısı olacağı düşüncesiyle, Mehmet Ali'ye, dört gemiyi, eğer bulabilirse derhal satın alması veya kendisine her türlü kolaylığın gösterileceği Fransa limanlarında inşa ettirmesi ve aynı şekilde teçhizatlandırması için sekiz milyon frank vermeyi taahhüt eder." Aşağıdaki maddelerde ise, Fransa'nın İbrahim Paşaya, ihtiyaç duyması ve talep etmesi halinde, yardımcı olmak üzere istihkâm ve topçu subayları göndereceği (Madde 6), İbrahim Paşa'nın, seferin başarısı için gerektiğinde Cezayir önlerindeki Fransız donanmasının çekilmesini veya yaklaşmasını isteme imkânına sahip olacağı (Madde 7), Fransa'nın, bu girişim sırasında ihtiyaç duyması halinde, ona bütün Ülkeler nezdinde destek sağlayacağı (Madde 8) hükme bağlanıyordu. Bu yardım ve koruma karşılığında Mehmet, Kuzey Afrika eyaletlerinde korsanlığı ortadan kaldıracak ve buralarda bulunan bütün Hıristiyan esirleri özgürlüğüne kavuşturacak (Madde 9), Eyaletlerde oturmakta olan yabancı uyrukların şahıslarına ve mülklerine saygı gösterilmesini garantiye alacak (Madde 10), bu Devletlerde sahip oldukları avantajların tüm yabancı milletler için geçerli olmasını sağlayacak (Madde

olduğunu belirterek, Tahir Paşa'nın derhal yola çıkmasını ve önce İskenderiye'ye uğrayıp, Padişahın Fransa ile Cezayir arasındaki anlaşmazlığın kan dökülmeden bertaraf edilmesini irade buyurduğunu Mehmet Ali Paşa'ya söylemekle beraber, bu işe askerî kuvvetle karışmaktan men olduğunu kendisine ifade etmesini ve oradan Cezayir'e gidip, Fransa'ya karşı yapılmış olan hakaretlere özür dilemezse, maruz kalacağı tehlikeleri Dayıya açıklamasını tavsiye etti. Avusturya elçisi de tercümanını yollayarak, Cezayir üzerine sefer yapılması hakkında Fransa ile Mısır valisinin anlaştıklarını Bâb-ı Âli'ye haber vermişti. Bunun nedeni Avusturya başvekili Metternich'in Akdeniz bölgesindeki statükonun korunmasına taraftar olmasıdır. Bu gelişmelerin ardından Reisülküttap Hamid Bey, Cezayir sularındaki abluka kumandanına Tahir Paşa'nın memuriyetini bildiren ve Fransa elçisinden, Paşa tarafından götürülecek olan, bir mektup yazmasını istedi (Kuran, 1957: 19-22; Baysun, 1948: 375).

Bu arada Polignac, daha önceki açıklamalarına benzer açıklamalar yaparak İngiltere'yi ikna etmeye çalıştı. Ardından 8 Mart 1830'da Cezayir hakkında yapılması gereken düzenlemeleri İngiltere ve diğer devletlerle müzakere yaparak kararlaştıracaklarını; fakat Fransa'nın menfaati doğrultusunda telafi edemeyecekleri bir taahhüt altına girmeyi kabul etmeyeceklerini bildirdi. Bu yanıt Lord Aberdin'in hoşuna gitmedi, Polignac'a şu yanıtı verdi: "İngiltere, Garp ocaklarının Osmanlı'ya bağlılığını ve oralarda Osmanlı padişahlarının mülk sahibi olduğunu unutmamıştır. Fransa da Cezayir ocağı ile ne zaman bir sorunu olsa Osmanlı Devleti'ne müracaat ederdi. Fransa bu usule yakın zamandan beri riayet etmemektedir. Cezayir ocağının imhasıyla onun yerine oluşacak teşkilatı, deniz devletlerinin tüccarlarının menfaatine dokunmayacak bir şekilde yapmak gerekmektedir."⁸

16 Nisan'da Tahir Paşa, daha önce talep etmesi söylenen mektubu Fransa elçisinden alarak, yanında kâtabi ve tercümanı olduğu halde "Nesim-i Zafer" firkateyniyle İstanbul'dan ayrıldı. Tahir Paşa, memuriyetini bildiren ve Padişahın el yazısını taşıyan bir fermanı da beraberinde götürdü.⁹ Bu arada Mısır valisi, Sadaret kaymakamının mektubuna Cezayir'e saldırmak üzere Fransa ile antlaşma yaptığı söylentisinin doğru olmadığı yönünde yanıt verdi (Kuran, 1957: 24).

3. MEHMET ALİ PAŞA PLANINDAN VAZGEÇİLMESİ

Polignac'ın Toulon'dan eline bir mektup ulaştı, bu mektupta Kumandan Huder, bakana, Bâb-ı Âli'nin, Fransa ile Cezayir Dayısı arasındaki anlaşmazlığı "yatıştırmak" için seçtiği tek şahsiyetin kimliğini açıklamaktaydı. Bu kişi "Tahir Paşa"ydı ve ona göre Fransız adının taşıdığı bütün büyük düşmanlıklardan birini temsil etmekteydi. 1827 yılının Kasım ayı sonunda üç müttefik gücün sefaretleri ile Bâb-ı Âli arasında tüm iletişimin ilk kez askıya alınmasından sonra, General Guillemot, Reis Efendi ile görüşmeleri yeniden başlatmayı başardığında Navarin'den İstanbul'a ansızın gelerek, Sultanın ve onun maiyetinin yanında ettiği sözlerle üzerlerine yürüyen bu kişiydi; hükümdarını ve yanına girmeye yetkili olanları o kadar öfkelenmişti ki, Sultan o andan sonra hiçbir uzlaşmayı dinlemek istememişti. Büyükelçilerin İstanbul'u terk etmeleri, bunun sonucu olmuştu. Huder mektubun devamında, Tahir Paşa'nın, bir zamanlar, servet yüklü bir gemiyle İskenderiye'den İstanbul'a kaçtığından bu nedenle de Mehmet Ali'nin azılı düşmanlarından biri olduğundan ve aralarının iyi olmadığından söz etmiştir. Dolayısıyla Tahir Paşa'nın, Bâb-ı Âli'nin kendisine vermiş olduğu görevi yerine getirmek için uygun bir adam olmadığı ortadadır. Huder'a göre; Tahir Paşa, Cezayir'e, Dayıyı, Fransa'ya borçlu olduğu tazminatı vermesi için ikna etmekten ziyade, onu ve Müslüman nüfusu, Mısır Kral Naibinin girişimine karşı çıkmaları için bizzat kendisi kışkırtmaya gidecektir. Dolayısıyla, Mehmet'in kendi yanında yer alacaklarını umduğu halkı ona karşı

11), gelecekte tüm milletlerin Eyaletlerde eşit muamele görmelerini sağlayacak (Madde 12), yabancı hükümetlerin veya görevlilerin Kuzey Afrikalılara ödemekte oldukları bütün haraç, hediye, bağış veya diğer ödemeleri kaldıracak (Madde 13), yerini Mısırlı veya ülkenin yerel milislerine ait garnizonların alacağı Türk garnizonlarını Türkiye'ye gönderecek ve Cezayir kentinin deniz kıyısındaki hisarlarını yıktıracaktı (Madde 14). Kral Naibi, 15. Maddeden 17. Maddeye kadar olan hükümlerde Fransa'nın Eyaletlerdeki özel haklarını ve Cezayir kıyısında sahip olduğu toprakları tanımayı taahhüt etmesini, ayrıca Fransız uyrukluların ve Fransa'nın koruması altındaki insanların uğradıkları zararları tazmin etmesini öngörmektedir (Doun, 1830: XXXII,XXXIII).

⁸ "Aberdeen Kontu'nun Lord Stuart de Rothesay'a Yolladığı 23 Mart 1830 Tarihli Mektup", Dış Hatlar Ofisi, Martens, G.F., Murhard, F.'den naklen.

⁹ "İrade Dosya Usulü, 139/7", Osmanlı Belgelerinde Cezayir'den naklen, s.158-163.

çevirecektir. Mısır Kral Naibi, bu durumda, Cezayir'i kuşatmak zorunda kalacaktır ki, bunun için yeterli malzemenin yoksundur. Fransa ile Mehmet Ali Paşa arasındaki antlaşmadaki pürüzler de hâlâ aşılmamıştır. Şayet Mehmet Ali, Fransa'nın tüm koşullarını kabul etmez ve tahmin edileceği gibi Fransız görüşmeci Mimaut, elindeki talimatlara bağlı kalmakta ısrar ederse, o zaman, Kral Naibine, düşüncelerini Paris'e iletmesi ve yanıtını alması için zaman vermek mecburiyetinde kalınacaktır ve bu da Tahir Paşa için uygun mevsimin, Mısır valisinin oğlu İbrahim, Cezayir önlerine gelmeden önce, oluşmasına sebep olacaktır. Öte yandan Polignac, kabinenin, Mısır Paşası ile işbirliği yapmak isteyen ve bunun yolunu arayan tek üyesi olmaya devam etmekteydi. Ona karşı çıkan meslektaşlarının, projesini gözden düşürmek amacıyla yürüttükleri muhalefet, Konseyin hemen her toplantısında yenilerek güçlenmekteydi. Guernon-Ranville gibi en iyi niyetli olanlar bile, Mısır Kral Naibinin, verdiği sözleri gerçekleştirebileceğinden kuşku duymaktaydılar. Bir orduyu İskenderiye'den Cezayir'e, beş yüz fersahlık çöllerden, bataklıklardan, Akdeniz kıyılarınca uzayıp giden, hiç kimsenin bilmediği bölgelerden geçirerek yürütmek, onların gözüne, aşılabilir güçlükler gibi görünmekteydi. Rusya'nın, Osmanlı Devleti ile savaşı sonucunda mali kaynakları tükenmiş, İmparatorunun sağlık durumu da iyice zayıflamıştı. Bu nedenle Rusya Avrupa'da sükûnetin sürmesiyle doğrudan ilişkili olmayan tüm fikirlere karşı çıkmaktaydı. Prusya Kralı ise daha netti. 3 Ocak 1830'da, Saint Petersburg'a ve Paris'e, ne pahasına olursa olsun, Rhin'in sol yakasını Fransa'ya bırakmayacağını bildirdi. Polignac'ın hayal ettiği plan, böylece çöktü. Avrupa'da büyük bir gözden geçirme olacak diye, o güne dek yerinden kıpırdatmadığı ordu, enerjisinin fazlasını, hiçbir engelle karşılaşmaksızın artık Afrika kıyılarına boşaltabilirdi (Down, 1830: LI-LV).

Sonuç olarak Polignac, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Aberdin'in muhalif tavırlarına karşılık olarak "Osmanlı Devleti'nin, Cezayir üzerindeki mülk sahibi hukuku inkâr olunmuyor. Dayılardan istediğimiz özür ve tazminat Bâb-ı Âli aracılığıyla mümkün olsa asker sevkinden kurtuluruz. Ancak Osmanlı'nın bu ocaklar üzerinde hüküm ve nüfuzu yoktur. Bâb-ı Âli'nin aracılığına boş yere isteyerek, sefer hazırlıklarımızı erteleyemem. Ancak Cezayir işini büyük devletlerin temsilcilerinden oluşan bir konferansta konu ederek, alınacak kararın tatbik ve uygulamasını Bâb-ı Âli'ye bildiririz." şeklinde görüş sundu. Lord Aberdin o an için açıktan açığa daha çok ileri gitmek istemedi ve Polignac'ın beyanatının samimiyetine inanmış gibi göründü. Ardından Lord Stewart'a, Polignac'a ulaştırması için verdiği tebligatta "Fransa'nın sefer hazırlıklarına bakılınca niyetinin ocağı mahvetmek olduğu anlaşılıyor. İleride dost devletler ile müzakere edilip Cezayir'de uygun bir teşkilat yapılacağına dair Fransa tarafından verilen teminat bize güven vermiyor. Fransa Cezayir'i istimlak fikrinden vaz geçmelidir... Polignac, Ocakların coğrafi önemini bilmektedir. Herhangi medenî ve köklü bir devlet bu tarafları eline geçirecek olursa diğer devletlerin ticarî menfaatlerini kendi nüfuzu altına alacağını bilir." ifadelerini kullandı.¹⁰ Fakat Polignac'ın yanıtı Lord Aberdin'in istediği gibi bir yanıt olmadı. Polignac; "Kral hazretleri bu işte harisane emeller beslememektedir. Amacı Fransa bayrağına karşı yapılan hakaretin intikamını almaktır (Down, 1830: LV). Bunun için de hiçbir devletin onayı ve desteğine ihtiyacı yoktur." dedikten sonra Kralın Mehmet Ali'yi Cezayir'e sevkten vaz geçip Dayıların tedibi ve ocaklarının ilgası hakkındaki kararını kendi başına kendi kuvvet ve araçları ile gerçekleştireceğini bu savaşın bütün masrafını kendi halkına yükletmek istemediğinden Cezayirlilerden tazminat olarak bu masrafları karşılayacağını 15 Nisan 1831 tarihinde tebliğ etti (Çorlu, 1936: 689,690).

SONUÇ

Fransız İhtilalinin ardından, Avrupa devletlerinin ittifak kurarak Fransa'ya karşı savaşa girmeleri üzerine, Fransa güney eyaletlerinin buğday ihtiyacını Cezayir'den sağlamak zorunda kalmıştır. Malî sıkıntı içinde olan Fransa hükümeti ödemeyi hemen yapamayacağı için istedikleri fiyatı kabul ederek, uzun vadeli bir ödeme planı ile iki Yahudi tüccar Joseph Bacri ve Nephtali Busnach ile anlaşmış, buğdayı Cezayir'den onlar aracılığıyla satın almak zorunda kalmıştır. Bu buğday satışı nedeniyle ortaya çıkan

¹⁰ "Aberdeen Kontu'nun Lord Stuart de Rothesay'a Yolladığı 21 Nisan 1830 Tarihli Mektup", Dış Hatlar Ofisi. Martens, G.F., Murhard, F. 'den naklen.

alacak meselesinde Fransa, iki Yahudi aracılığıyla Cezayir'den aldığı borcu, çeşitli gerekçeler öne sürerek bir türlü ödememiştir. 29 Nisan 1827 tarihinde Fransa konsolosu Deval, Ramazan Bayramı'nı tebrik etmek için Cezayir Dayısı'nın konağına gelmiş, Cezayir ile Fransa'nın ilişkilerini tamamen bozan olay bu sırada gerçekleşmiştir. Dayı, alacak meselesi ile ilgili olarak Fransa hükümetine yazdığı mektuba, Dışişleri Bakanının niçin yanıt vermediğini sormuş, Deval ona, Fransa Kralının bir Cezayir Dayısına mektup yazacak kadar alçalamayacağı anlamına gelen bir cümle ile yanıt vermiştir. Bu sözler üzerine Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa yerinden kalkarak konsolosa iki üç kez yelpaze ile vurarak, çekilip gitmesini söylemiştir. Bu hareket sonrası Fransa hükümeti, Cezayir limanlarının abluka altına alınmasını kararlaştırmıştır. Ancak bu abluka Fransa hükümeti için ağır maliyetleri de beraberinde getirmiştir. Dışişleri Bakanı Polignac, Cezayir'e bir sefer düzenlenmesinin, bu maliyetleri ve hükümete yönelik eleştirileri körüklemesinden çekindiğinden, meseleyi çözmek amacıyla Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'yı kullanmak istemiştir. Ona göre; böylelikle Fransız ordusunu tehlikeye atmaksızın istenilen sonuç elde edilebilecek, Fransa ile arasındaki kadim dostluğun gereği olarak Cezayir dayısı bizzat Osmanlı Devleti tarafından cezalandırılacaktır. Osmanlı Devleti askeri olanakları, Mısır Paşasının elindeki hazır güçlerden sağlayacaktır. Suriye üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen ve bu konuda devleti sıkıntıya sokan Mehmet Ali Paşa'nın dikkatini Cezayir, Tunus, Trablusgarp'a yöneltmesi ve buraları fethedip, yönetimlerini ele alması, Sultan II. Mahmut için de iyi olacaktır. Bâb-ı Âli, Mehmet'ten, Mısır için ödediği vergiyle orantılı bir vergi alacak, tam bir itaatsizlik içindeki bu bölgelerde doğrudan otoritesini sağlamış olacaktır. Fransa açısından ise Mısır askerlerinin bu eyaletlere girdiği andan itibaren, bunalar Cezayir dayısı, Fransa'nın ondan isteyebileceği her şeyi kendisine sunacaktır. Polignac'ın bu planına Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa da olumlu yaklaşmıştır. 15 Eylül 1829'da Bâb-ı Âli ve Rusya arasında Edirne barış antlaşmasının imzalanmasının ardından uygun ortam oluşunca Fransa harekete geçmiş, 1 Aralık 1827 yılında Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi Kont Guilleminot aracılığıyla Bâb-ı Âli ile görüşmeler başlamıştır. Görüşmelerin öncesinde Fransa hükümeti, Kont Guilleminot'ya teklifin Bâb-ı Âli tarafından kabul edilmemesi halinde, Afrika kıyılarına Fransa tarafından bir ordu gönderileceğini ve Cezayir'in yerle bir edilerek ele geçirileceğini iletmesini bildirmiştir. Bu gelişmenin ardından planı uygulamaya koymak konusunda ilk öneriyi, Mehmet Ali Paşa getirmiştir. Paşa, Garp ocaklarını ele geçirebilmek için Fransa'dan; kendisine yardımda bulunulacak bir donanma, dört yıl sonra ödemek kaydıyla dört milyon thalari ve hibe olarak da 80 toplu dört gemi istemiştir. Mehmet Ali Paşa bu isteklerinin, Bâb-ı Âli'ye ve İngiltere gibi onun kendi tarafına çekebileceği ordulara karşı da zorunlu olduğunu tekrarlamıştır. Bu koşullar Fransız yöneticilerce tepkiyle karşılanmıştır. Çünkü zaten Fransa'nın Cezayir'e bir sefer düzenlememesi ve Cezayir'in işgalinde Mehmet Ali Paşa'yı kullanmak istemesi yüklü bir maliyetten kurtulmak amacıyla olmuştur.

Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi Guilleminot 1 Aralık 1827 tarihinde, Reis Efendiyle yaptığı görüşmede; Eyaletlerin, Osmanlı İmparatorluğunun en verimli topraklarına sahip vilayetler arasında yer almalarına; Bâb-ı Âli'ye, hazine, askeri ve denizcilik yönünden, bitmez tükenmez kaynaklar sağlayabilecek durumda olmalarına rağmen, merkez iktidara yalnızca gereksiz saygılar sunmakla yetindiklerini anlatmıştır. Bunlara ilaveten, padişahın Hatt-ı Şerifi ile Mısır ordusu ile Kuzey Afrika eyaletleri üzerine bir sefer düzenlenmesinin avantajlarından söz etmiş, teklifin reddedilmesi halinde ise Fransa'nın Cezayir'e saldırmaktan geri durmayacağını bildirmiştir. Bu görüşmeden üç gün sonra Reis Efendi, Fransa büyükelçisinin tercümanına, Fransa hükümetinin teklifini mevcut şartlar altında hayata geçirmeyi düşünemeyeceğini ifade etmiştir. Çünkü Osmanlı Devleti elindeki tüm olanakları, topraklarındaki Rus işgali ve Edirne Antlaşmasının dayattığı yükümlülükler nedeniyle tüketmiştir. Nihayetinde Pertev Paşa, Fransa'nın Cezayir eyaleti ile arasındaki anlaşmazlığa dostane bir çözüm bulması amacıyla bir görevliyi, Cezayir'e seve seve gönderebileceğini iletmiştir. Bâb-ı Âli, bu sırada reformlara yoğunlaşmış olduğu ve Mehmet Ali'nin hırslarından çekinerek, onun elini güçlendirmek istemediği için Fransa'nın istediği planı reddetmiştir. Sonuç olarak Osmanlı Devleti, kendisine bağlı olan yönetimlere karşı, çıkarları gereği bile olsa, Avrupalı bir devletle ittifak kurmak yoluna gitmemiştir.

İngiltere, Polignac'ın Mehmet Ali ile görüşmelere başladığını haber alarak bu gelişmeden kaygı duymuş Akdeniz hâkimiyeti açısından Cezayir gibi önemli bir yerin Fransız egemenliğine geçmesi düşüncesine kayıtsız kalmamıştır. Dışişleri Bakanı Lord Aberdin aracılığıyla Fransa'dan açıklama istemiş, Fransa hem İngiltere'ye hem de diğer devletlere Ocak 1830'da, Cezayir'i işgal ve istila niyetinde olmadığını sadece dayıları Mehmet Ali Paşa'nın gücüyle tedip etmek ve Osmanlı Devleti'nin itaati altına aldirmek istediğini, fakat gerekirse hiçbir devlete danışmayarak Cezayir meselesini dilediği tarzda halledeceğini bildirmiştir. Bu gelişmeler İngiltere'nin hoşuna gitmemiştir. Muhtemelen İngiltere Cezayir'de anlaşma sağlamış olduğu ve bu anlaşmalarla Akdeniz'de rahatça ticaret yapabildiği bir hükümetin yerine, Fransa'yı ve Cezayir dayısına göre her bakımdan daha güçlü Mehmet Ali Paşa'yı başına bela etmek istememiştir.

İngiltere bu gelişmelerin ardından Şubat 1830'da Bâb-ı Âli'ye; Mısır valisi tarafından Cezayir'e asker sevki konusunda, Fransa hükümetiyle Mehmet Ali Paşa arasında senet imzalandığını bildiren bir muhtıra yollamıştır. Bu arada Akdeniz bölgesindeki statükonun korunmasına taraftar olan Avusturya elçisi de Bâb-ı Âli'ye tercümanını yollayarak, Cezayir üzerine sefer yapılması hakkında Fransa ile Mısır valisinin anlaşıklarını haber vermiştir. Bu gelişmelerin ardından Osmanlı Devleti'nin yeni Reisülküttapı Hamid Bey, Fransa elçisinden, Cezayir sularındaki abluka kumandanına Tahir Paşa'nın memuriyetini bildiren ve Paşa tarafından götürülecek bir mektup yazmasını istemiştir. Tahir Paşa 16 Nisan'da yola çıkmış, bu arada Mısır valisi, Sadaret kaymakamının konuyla ilgili mektubuna, Cezayir'e saldırmak üzere Fransa ile antlaşma yaptığı söylentisinin doğru olmadığını bilgi vermiştir.

Fransa Dışişleri Bakanı Polignac, Bâb-ı Âli'nin, Fransa ile Cezayir Dayısı arasındaki anlaşmazlığı "yatıştırmak" için seçtiği şahsiyetin Tahir Paşa olduğunu öğrendiğinde ise bundan hoşnut olmamıştır. Çünkü Fransa'ya göre; Tahir Paşa'nın diplomatik açıdan uzlaşmacı bir kişiliği, Fransa ile iyi bir geçmişi yoktur, Mehmet Ali Paşa'yla da araları iyi değildir. Bu nedenle Tahir Paşa Cezayir'e, Dayıyı, Fransa'ya borçlu olduğu tazminatı vermesi için ikna etmekten ziyade, onu ve Müslüman nüfusu, Mısır valisinin girişimine karşı çıkmaları için bizzat kendisi kışkırtmaya gitmektedir. Fransa ile Mehmet Ali Paşa arasındaki antlaşmayla ilgili pürüzler de hâlâ aşılmamıştır. Mısır valisiyle bir uzlaşma sağlanuncaya kadar geçen vakitte, Tahir Paşa Müslüman nüfusu kışkırtabilecek, Mehmet Ali'nin yanında yer alması umulan halkı da ona karşı çevirebilecektir. Fransa'nın elini çabuk tutması gerekmektedir.

Rusya'nın, Osmanlı Devleti ile savaşı sonucunda mali kaynakları tükenmiş, İmparatorunun sağlık durumu da iyice zayıflamıştır. Böylelikle Avrupa'da suların durulmasıyla, o güne kadar yerinden kıpırdamayan Fransız ordusu için hiçbir engelle karşılaşmaksızın Afrika kıyılarına bir sefere çıkabilecek ortam oluşmuştur. Sonuç olarak Fransa, 15 Nisan 1831 tarihinde, Mehmet Ali'yi Cezayir'e sevkten vaz geçmiş, Dayıların tedibi ve ocaklarının ilgası hakkındaki kararını kendi başına kendi kuvvet ve araçları ile gerçekleştireceğini İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Aberdin'e tebliğ etmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Geo. Fred. de Martens-Frederich Murhard, Nouveau Recueil De Traités De L'europe (Avrupa Antlaşmaları Yeni Derlemesi)-1830-1834, C. XI, Dieterich Kitabevi, Göttingen 1837, Dış Hatlar Ofisi'nden naklen.

“Aberdeen Kontu'nun Paris'teki Lord Stuart de Rothesay'a Yolladığı 5 Mart 1830 ve 23 Mart 1830 Tarihli Mektup”, “Lord Stuart de Rothesay'ın Aberdeen Kontu'na, Mehmet Ali Paşa'nın Olaya Dahil Edilmesine Karşı Çıktığını Bildirdiği ve Paris'ten Yolladığı 24 Nisan 1830 Tarihli Mektup”, “Aberdeen Kontu'nun Lord Stuart de Rothesay'a Yolladığı 21 Nisan 1830 Tarihli Mektup”, “Bay Rhind'in General Jackson'a İstanbul'dan Yolladığı 10 Mayıs 1830 Tarihli Mektup”, “Aberdeen Kontu'nun Lord Stuart de Rothesay'a Yolladığı 23 Mart 1830 Tarihli Mektup”.

Tetkik Eserler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A.). (2010). *Osmanlı belgelerinde Cezayir*. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay.

Baysun, C. (1948). *Cezayir meselesi ve Reşid Paşa'nın Paris elçiliği*. III. Türk Tarih Kongresi (Kongreye Sunulan Tebliğler-Ankara 15-20 Kasım 1943), Ankara.

Çorlu, S. M. (1936). Cezayir'i nasıl kaybettik. *Yeni Türk*, 48, 684-693.

Doum, G. (1930). *Mohamed Aly Et L'Expédition D'Alger* (Mehmet Ali ve Mısır Seferi). Kahire Fransız Doğu Arkeolojisi Enstitüsü Matbaası.

Karal, E. Z. (1994). *Osmanlı tarihi*. C.5. Ankara: TTK Basımevi.

Kuran, E. (1951-1952). Fransa'nın Cezayir'e tecavüzü (1827). *Tarih Dergisi*, 5-6, 53-62.

Kuran, E. (1957). *Cezayir'in Fransızlar tarafından işgali karşısında osmanlı siyaseti (1827-1847)*. İstanbul: Yenilik Basımevi.

Pellissier E. de R. (1836). *Annales Algeriennes (Cezayir Yıllıkları)*, C.1, Anselin et Gaultier- Laguionie, Libraires Pour l'Art militaire, Paris.

Sertoğlu, M. (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi resimli-haritalı*. C.V. Ankara: TTK Basımevi.

Uçarol, R. (1995). *Siyasi tarih*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Hatıralar

Hamdan, S.B. O.K. (1833). Arapçadan Fransızcaya tercüme eden: H. D. Oriental, *Aperçu historique et statistique sur la Régence d'Alger (Cezayir Naipliği Üzerine Tarihi ve İstatistiki Değerlendirme, Arapça Adı Ayna)*, Paris.

Sürelî Yayınlar

Le Journal Des Debats, 5 Şubat 1830; 7 Şubat 1830.